

Zdeněk Pospíšil

Perspektivy člověka...

HOŘADVĚLSKÝ
EPICKA

**Perspektivy
člověka...**

Zdeněk Pospíšil

Perspektivy člověka...

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

© Zdeněk Pospíšil, 2021

Illustrations © Josef Velčovský, 2021

Cover art © Josef Velčovský, 2021

Czech edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2021

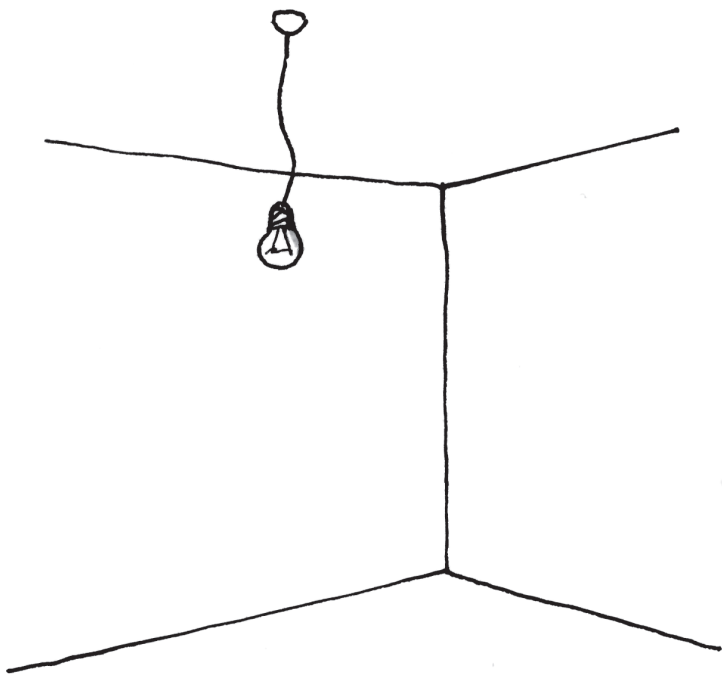
ISBN 978-80-278-0020-9 (print)

ISBN 978-80-278-1047-5 (ePub)

ISBN 978-80-278-1048-2 (mobi)

ISBN 978-80-278-1049-9 (pdf)

*Chtěl jsem
s některými názory
bojovat rozumem,
ale koukám,
že nejsou ozbrojené.*

Závažnost úvahy

Tato knížka navazuje volně na předchozí *Šestý smysl*. Zvažoval jsem témata a formu jejich sdělení i to, zda je mám publikovat a jaká může být jejich interpretace. Moje pochybnosti však „přebila“ touha „zkusit to“.

Občas mi připadalo, že jsem vstoupil do prastaré apotéky, která namíchala život z mnoha ingrediencí navážených na lékárnických vahách. Výsledkem bývá směs, která nás láká, nebo odpuzuje. Život však způsobuje obojí! Individuálně si sice můžeme pokládat shakespearovskou existenční otázku, lidstvo jako živočišný druh ji však buď ignoruje, nebo se jí brání. Jeho základními atavizmy jsou nečekaný útok a strach, které bývají spojeny se záludností, úskoky a přetvářkou. V politice mají umožnit uchopení a upevnění moci. Ve svých úvahách se snažím přijít na to, proč tomu tak je. Můj relativní optimizmus je dán spíše přáním a vírou než výsledkem poznání. Velmi příjemně mě potěší vlastní omyly!

Budu však rád, když publikovaný text povede k zamyšlení nad tématy, se kterými se setkáváme, i s těmi, které jsou teprve „v zárodku“, a možnými důsledky kroků, které činíme. Varianty dalšího vývoje nás mohou dovést i k rozhodnutím, jak ho můžeme ovlivnit.

Domnívám se, že v tomto spočívá evoluce lidské inteligence a smysl její existence. Představa o budoucnosti je součástí života člověka. To věděli už šamani a dnes ji využívají hlasatelé různých náboženství, ideologové a politici, seriózní i pochybné mediální agentury a také, díky sociálním sítím, čím dál větší množství jednotlivců. Má to však, jak v historii ukazují jiné případy, i druhou stránku. Co se zdálo být ještě včera utopií nebo neuskutečnitelnou vizí, může se nastalou skutečností stát součástí našeho života!

Úvaha je útvar, který vyhovuje nejen mně, ale – jak si myslím – i tématům zde obsaženým a těm, kteří o nich chtějí přemýšlet. Umožňuje autorovi i čtenářům ujasňovat si problém a položit si otázky, kterými by se jinak pravděpodobně nezabývali. Nebývá dlouhá, a tím je pro řadu lidí přístupná, nevyžaduje od nikoho tak drahocenný čas, aby se člověk alespoň v obrysech s problémem seznámil. O to více ho může, ale nemusí, věnovat přemýšlení. Dá se bez problémů lehce přeskočit k jinému tématu, které nás zajímá více. Přesto se snažím, snad víceméně úspěšně, aby se úvahy neopakovaly a odpovídaly dnešnímu získávání relevantních informací. Pokud se obdobnou otázkou zabývám, usiluji o to, aby to bylo z jiného úhlu. V žádném případě nechci přispět k relativně

snadnému a rychlému šíření hoaxů, které se na nás valí.

Úvaha je pochopitelně subjektivním názorem autora, který se rozhodl „jít se svou kůží na trh“. Čtenář se mnohdy neztotožní s jeho pohledem, polemizuje s ním, neboť „uživatelské“ vidění světa je zčásti nebo zcela odlišné. Známa zkušenost říká, že mnohem snadněji přijmeme názor, který s naším souzní, než ten, který je s ním v rozporu. Není ovšem na škodu se nad ním kriticky zamyslet. Možná potom budeme problém nazírat i z jiných úhlů. Mimo jiné to znamená, že úvaha není odborná stať, která utváří „profesní“ názor. Také v ní většinou chybějí citace a odvolávky na autority, které reprezentují daný obor. Nejde tedy o výklad vědeckého poznatku, ale o snahu o jeho popularizaci a podníčení zájmu dovědět se o něm více. Jiný náhled však nijak nesnižuje jeho hodnotu na kolbišti idejí. Ve svých úvahách nepreferuji aktuální přesné definice, ale snažím se vyjadřovat srozumitelně a pochopitelně. Budu navýsost rád, když nastolení některých otázek probudí hlubší zájem.

Úvaha má různé stránky a může být „zcela mimo mísu“, ale občas se na problém podívá aktuálním či perspektivním pohledem. Pro někoho jsou důležité závěry, které z toho plynou,

pro jiného proces přemýšlení a pochybnosti. Nastolení otázky a zejména hledání odpovědi bývá procesem bolestným a končícím většinou až se závěrem našeho života. Jak se říká, ovoce někdy dozraje a jindy ještě nezralé shnije.

Neskromně si přeji, aby se tyto „glosy“ staly předmětem polemiky i přemýšlení o hodnotách, jež jsou nám vlastní a určují náš život. Pouze neustálé hledání odpovědi na palčivé otázky je důkazem evoluce člověka a jeho oprávnění tvářit se jako vrchol inteligence na této planetě. Z velké části záleží na něm, kam se bude další vývoj ubírat a jestli bude jen reakcí na to, co se stalo, nebo i vizí perspektivy.

Dovedeme dnes modelovat různé složité scénáře a jejich optimistickou, realistickou i pesimistickou variantu. Učíme se sdělovat lidem data tak, abychom jim nebrali naději. To však není důvod „oblbovat“ je „milosrdnou“ nebo marketingovou lží. Myšlení, rozhodování, chování a jednání lidí vždy bylo a je atributem dalšího ovlivnitelného vývoje.

Tento trend můžeme sice v bohatších společnostech pozorovat, má však svoje limity a zejména se netýká masy obyvatelstva, která „přežívá“ v nuzných poměrech. Život v těchto podmínkách není pro lidi, kteří dnes nevědí, co bude zítra, prioritou, která by ovládala jejich život. Nikoliv ekonomické bohatství, ale

sociální jistota se dostala do popředí a začala ovládat život.

Jen někteří si připouštějí, že bez lidí, kteří žijí v těchto zemích, nemá problém řešení, respektive nastane pesimistický scénář další existence lidstva. Potvrzuje to křehkost a zranitelnost člověka i jeho perspektivu. A je to také důkazem, že budoucnost je v rukou lidí. Doufám, že výsledek vyústí v další existenci lidstva!

Jak můžeme konstatovat, vztah a poměr racionality, iracionality a emocionality se nejen mění v historii v souvislosti se sociálním postavením člověka, ale i s kulturou a hodnotami společnosti. Preference se ovšem „mohou střídat“ nejen v průběhu dějin, ale i v životě každého člověka.

Měl bych proto na počátku říci, že mé úvahy vycházejí z Darwinovy evoluční teorie a jeho stromu života. Nezpochybňuji a přijímám jeho poznání přesto, že jsem ho sám neučinil, ale pouze kriticky přejal. Neshledal jsem však žádné vážné důvody pro opačný postup. Když to zobecním, tento náhled je uplatněn na výsledky poznání dalších lidí i lidstva jako celku. Přijetí zkušeností a poznání druhých je podle mě zdrojem atavizmů a paměti lidstva i jeho reakcí na současné děje. Můj optimismus pak pramení z toho, že se některé pesimistické vize těchto úvah nenaplní.

Evoluce člověka a jeho jazyk

Ani v těchto úvahách není vůbec náhodou, že na počátku stojí jazyk. Jak jsem minule už konstatoval, čím je bohatší, tím přesněji můžeme vyjadřovat to, jaký člověk vlastně je, vztahy mezi lidmi, změny našeho okolí, minulost, současnost i budoucnost. Patří tedy k základním atributům lidí, člověk jím uvažuje a ozřejmuje své myšlenky i emoce.

Mnoho slov u nás pocházelo z venkova a rozšířilo se díky úsilí obrozenců do měst. Většina pojmů se zachovala dodnes, jiné byly směšné už v době svého vzniku. Některé v průběhu času radikálně změnilы svůj význam. Například slovo robota inspirovalo vznik termínu „robot“. I ten se z domácího stal i průmyslovým strojem a míří k humanoidovi (nepoužívám slovo „hobot“, neboť se mi zdá příliš technické a neodpovídající současnému poznání), který bude v optimistické variantě „společníkem“ lidí.

Kromě termínů převzatých z jiných slovanských jazyků, přežilo i mnoho germanizmů. Někdy byly počestěny a zkomoleny, což však nic nemění na naší minulosti a „změně národnostní struktury obyvatelstva“ po první a druhé světové válce. Ani na generačních a politických úvahách projevujících se v současnosti. Iluze o tom, že jsme jakýmsi „svorníkem“ nebo

„můstkem“ mezi Východem a Západem, vzaly za své. Jak se ukazuje, nadřazovat jazykovou příbuznost geopolitickým zájmům patří zřejmě již minulosti.

Stále používané germanizmy jsou zejména u mladší generace vytlačovány angličtinou, která se v současné době stala dominantní. (Živý a rozvíjející se jazyk vystřídal v mnoha oborech historicky mrtvou latinu.) Starší lidé sice některá slova nechápou nebo jim zcela nerozumějí (podcast, smart, stream, mainstream, establishment, event, hackathon, startup, headhunter), ale historie kráčí, jak by řekl klasik, mílovými kroky. Některé termíny se pomalu staly součástí života (smog). Zvykli jsme si na mobilní online komunikaci prostřednictvím skypu a chatu, i na to, že informace nebo zásilka putují prostřednictvím messengeru. Rodiče, kteří mají děti na různém stupni škol, se potýkají s tím, že prezenční výuka byla nahrazena či doplněna distančním a individuálním studiem. (Dávno pryč jsou doby, kdy se podepisovaly všelike prezenční listiny a většina mužské části povinně absolvovala prezenční vojenskou službu.) Nyní omezujeme sociální mobilitu i vládami doporučeným home officem a virtuálními meetingy, zrušením teambuildingů řešíme problém sociální distance a pandemii zatlačujeme i aplikací e-roušky. Lékaři a někteří politici se dohadují,

zda „lockdown“ je pouze „částečný“, či „úplný“, „měkký“, nebo „tvrdý“. Dosáhli jsme, nebo ještě nezdolali „peak pandemie“, která zasáhla některý „cluster“? Abych stylově zakončil toto poněkud ironické uvažování, čeština v současné době jiné jazyky neobohacuje, snad kromě podstatného jména „tunel“.

Nové pojmy se pochopitelně objevují s příchodem dříve neznámých technologií a přístrojů. Je proto běžné, že se pro ně používají názvy, které jsou srozumitelné pro rodilé uživatele různých jazyků. Někdy se jazyku přizpůsobí „počeštěním“ i skloňováním (klastr, vakcinace) a časováním (imunizovat). Některá slova získávají přívlastky a předpony, například kybernetická obrana nebo kyberútok, které v nás mohou vybudit obranné i rezignační pocity.

Na sociálních sítích se čím dál častěji objevují i „vytečkové“ termíny, které člověk zpravidla nepoužívá. Svědčí to nejen o nedostatečné slovní zásobě, ale i o schopnosti racionální argumentace. Označovat toho, kdo má jiný názor, hned za nepřítel a snažit se ho rozdrtit vulgárním vyjádřením, ukazuje mimo jiné na neschopnost analýzy a komunikace.

Pravděpodobně bychom měli „zkoumat“ naši perspektivu. Možná už žijeme ve „virtuální době“, která radikálně změní člověka, jeho myšlení

a vnímání. Promění se hranice mezi skutečností a virtuální realitou? Budou prožitky a emoce virtuální? Týká se to i sounáležitosti lidí?

Nejen historicky, ale i aktuálně je třeba rozlišovat mezi mluveným a psaným jazykem. Zatímco do psaného jazyka „vkládá svou osobnost“ uživatel, obsah mluveného jazyka je zpravidla ještě doplněn emocemi a mimiikou (snad až na hráče pokeru) toho, kdo něco sděluje.

Skutečnost a naše představa o ní

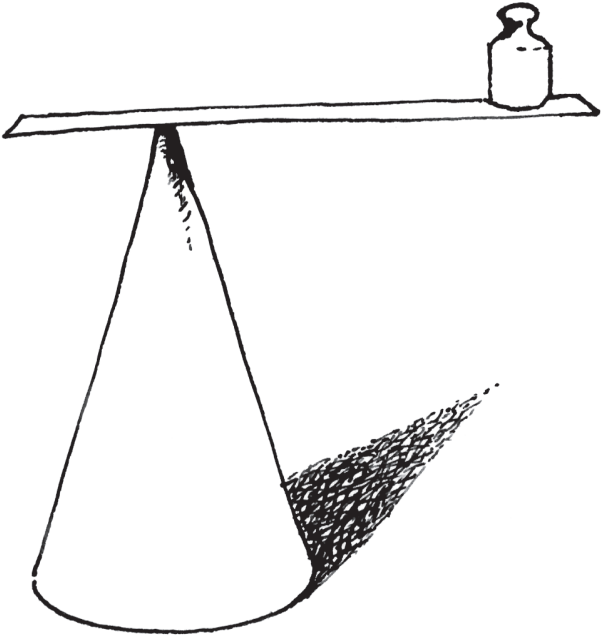
Geny, zkušenosti, kolektivní (stádní) paměť, výchova a vzdělání, zakotvení ve společnosti, racionalita i emoce tvoří evoluci člověka a ovlivňují jeho pohled na svět, který nás obklopuje. Stávají se jakýmsi prizmatem, výsečí, kterou lidé vnímají sebe i okolí.

Zprostředkování pohledu vždy nabízely magické rituály, náboženství či ideologie, personifikované šamany, různými vůdci (guru), kněžími či politiky, kteří zjevují či objevují „pravdu“. Představa člověka pak bývá „silnější“ než skutečnost a stává se zdrojem vnímání okolí a prostorem pro manipulaci lidí. Znamená to, že vidíme jen část skutečnosti, chcete-li „pravdy“, a ostatní je nám zprostředkováno a my tomu „věříme“ či „nevěříme“.

Kritické poznání vytváří velký prostor pro uchopení reality, musíme si však připustit, že ji nikdy nemůžeme poznat celou. Existujeme tedy ve světě, který má svá tajemná místa a vytváří prostor pro fantazii a víze. Pouze z některých lidí se však stávají fantastové a vizionáři. Osobně jim „fandím“, neboť mohou předjímat skutečnost, která mnohdy dojde naplnění nebo je překonána.

S nadsázkou můžeme říci, že teprve teorie, kterou jsem schopen vysvětlit „i své babičce“, má nárok se v daném čase prosadit. Pokud tento výrok zracionalizujeme, plyne z něho několik „poučení“. V každém případě použijeme slova, která ostatní chápou, nebo uvedeme někdy i známé „nepřesné příměry“, aby podstatě porozuměli. Závěry pak nutně musejí vyplynout z východisek. A co je důležité, rychlost výkladu (případně jeho návrat) musí odpovídat vnímání toho, komu něco sdělujeme. Není tedy nepochopitelných teorií, je pouze naše neschopnost je sdělit (zprostředkovat). Teprve když se s poznáním ztotožní i ostatní a uchopí ho, získává smysl. Ovšem pro nás by mělo být i cenné vyvrácení našich tvrzení! Musíme se však „smířit“ s tím, že existují i lidé, kteří nechtějí našim argumentům naslouchat.

Vize nejsou někdy pro člověka „lichotivé“ a „rozvolňují“ jeho myšlenky a hodnoty a ten

akceptuje i to, co pro něj bylo ještě včera nepřijatelné. Vytváří to prostor nejen pro ztrátu „samostatnosti individua“, která je významným zdrojem evoluce, ale i pro manipulaci lidí. Klademe si otázku, zda jsou naše východiska správná. Je předkládané poznání zdrojem pochopení okolního světa, či sofistickou manipulací?

Rozměr věcí a existence

Je známo, že člověk přizpůsobuje věci, které používá, svým rozměrům. Můžeme je poměřovat velehorami, hloubkou oceánů, ale i umělými stavbami, jako jsou pyramidy, minarety, věže a mrakodrapy či plechovými obydlími na předměstích metropolí nebo „rozměrem historie“ a evoluce.

Přicházející technologie přinášejí jiné vnímání okolního světa i sebe sama a své role. Co bylo včera nepředstavitelné, stává se dnes běžnou součástí života. Ne všechno však lidé akceptují a proti některým „novotám“ brojí.

Slovo „velký“ našlo uplatnění v mnoha oborech. Hovoříme o velkých myšlenkách i o jejich nositelích, některé řády a sporty mají dokonce velmistry. Mnoha říším a vládcům nestačí, že si podmaní domorodé obyvatelstvo, ale ještě používají přídomek „velko“.

Vzdálené objekty se nám jeví menší než ty, co jsou v popředí. Můžeme tedy vidět jistou přímou úměrnost mezi vzdáleností a velikostí (a to i v dějinách). Naše smysly nejen zmenšují, co je daleko, ale mají i své „limity“, které určují jejich dosah a rozsah. Nejlépe se to vysvětluje na zraku a čichu a vnímání okolí různými živočichy. Víme, že náš zrak nemůže konkurovat některým ptákům a čich psům. A to nemluvíme o skvělé orientaci zvířat bez kompasu a dalších technických „vymoženostech“.

Člověk pro „zvětšení účinnosti“ svých smyslů využívá pomůcky a přístroje a dneska i software. To mu umožňuje nejen pronikat do dříve nepřístupných struktur nerostů, rostlin, živočichů a člověka, ale i historie. Ti, kteří se tím zabývají, lépe chápou velké struktury (vesmír), i malé, běžně člověku nedostupné (částice atomu).

Něco se „týká“ jen těch, kteří se profesně věcem věnují (třeba některé pokročilé technologie), něco se stává v dané situaci předmětem zájmu většiny společnosti (v současnosti třeba viry a bakterie). Zatímco lidé postupují ve své profesi víceméně racionálně, v dalších sférách do toho „míchají“ emoce a iracionalitu, které mnohdy i převládnu.

„Historický rozměr“ můžeme vztáhnout i na vývoj člověka. Jeho počátky nám bývají na hony vzdálené a vlastnosti mnohdy

nepochopitelné. I relativně blízká období, hovoříme o několika tisíciletích nebo staletích, jako je starověk, křesťanství, husitství, první a druhá světová válka, dávnější i nedávné revoluce si lidé pletou a hodnotí je dnešními měřítky. Nepřipouštějí si kontinuitu a diskontinuitu evoluce lidí a jejich „závislost“ na vnitřních a vnějších podmínkách. Těmi byl ovlivněn nejen fyzický vývoj člověka, ale i jeho myšlení, emoce a tvorba. Hledíme na to, co se stalo, s patřičným odstupem a hodnotíme to v kontextu dané doby? Kam se poděla naše minulost i perspektiva?

Příčina a následek

V první části této krátké úvahy doslovně uvádím některé formulace, které jsem použil v předchozí knize. Je tomu tak proto, že v nastínění korelace mezi příčinou a následkem jsem neshledal žádný podstatný rozpor a neumím tento vztah lépe vyjádřit. Pro většinu úvah ho však považuji za podstatný, a to jak z hlediska způsobu zamyšlení nad problémem, tak i možných závěrů, které z něj plynou.

Korelace mezi příčinou a následkem se historicky stala střetem různých filozofických názorů. Dnes je i významnou součástí souboje právníků s lékaři a lidmi z dalších oborů. I špičkoví lékaři říkají, že mohou ručit za postup,